

8.06.19

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын ыйгаруу боюнча уюштурулган Д 13.18. 573 диссертациялык кеңешинин эксперттик комиссиясынын Табалдиева Чынара Бейшенкариевнанын 13.00.01-жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча “Негизги мектепте Кыргыз Республикасынын географиясын окутууда окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруу” деген темадагы педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясын коргоо боюнча

КОРУТУНДУСУ

Эксперттик комиссиянын мүчөлөрү:

Чоров М.Ж. - педагогика илимдеринин доктору, профессор.

Изденүүчү Табалдиева Чынара Бейшенкариевнанын 13.00.01-жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча “Негизги мектепте Кыргыз Республикасынын географиясын окутууда окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруу” деген темадагы педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясын карап чыгып, төмөнкүдөй корутундуга келди:

1. Иштин диссертациялык кеңешке коргоо жүргүзүү укугу берилген адистикке ылайык келиши.

Изденүүчү Табалдиева Чынара Бейшенкариевнанын 13.00.01-жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча “Негизги мектепте Кыргыз Республикасынын географиясын окутууда окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруу” деген темадагы кандидатылык диссертациясы диссертациялык кеңештин профилине дал келет.

Диссертациянын максаты - негизги мектепте Кыргыз Республикасынын географиясын окутууда окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруунун педагогикалык шарттарын, моделин иштеп чыгуу жана экспериментте текшерүү.

Коюлган максатты чечүү учун төмөнкүдөй милдеттер белгиленген: Негизги мектепте Кыргыз Республикасынын географиясын окутууда окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруунун теориялык негиздерин айкындоо.

1. Негизги мектепте Кыргыз Республикасынын географиясын окутууда окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруунун педагогикалык шарттарын аныктоо.

2. Кыргыз Республикасынын географиясын окутуу процессинде окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандырууну ишке ашыруунун моделин иштеп чыгуу.

3. Айкындалган педагогикалык шарттарды жана аларды ишке ашыруунун моделин илимий-эксперименттик негизде практикада текшерүү, алардын негизинде илимий-практикалык сунуштарды иштеп чыгуу.

Изилдөө объектиси: негизги мектепте Кыргыз Республикасынын географиясын окутуу процесси.

Изилдөө предмети: негизги мектепте Кыргыз Республикасынын географиясы сабагын окутуу процессинде окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруунун педагогикалык шарттары.

Изилдөөнүн объектиси жана предмети 13.00.01-жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистигинин талаптарына туура келет.

2. Диссертациянын темасынын актуалдуулугу (диссертациялык изилдөөнүн темасынын актуалдуулугун негиздөө).

Учурда глобалдык масштабда экологиялык кризистердин курчушу дүйнөлүк коомчулуктун анын ичинде педагогикалык коомчулуктун алдында жаңы милдеттерди коюуда. Буга байланыштуу жаш муундардын табият менен гармонияда жашоо маданиятын калыптандыруу бүтүндөй билим берүү системасынын өзөктүү баалуулугу катары ортого чыгууда. Кыргызстанда аталган проблеманы системдүү чечүүнүн жолдору бир катар укуктук-нормативдик расмий документтер, мыйзамдарда белгиленген. Өлкөбүздө билим берүү системасында экологиялык билим берүүнүн мазмунун аныктаган үзгүлтүксүз экологиялык билим берүүнүн концепциясынын (2003-ж.) кабыл алынышы проблеманын актуалдуулугун ырастай турат. “Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүү уюмдарынын 10-11-класстары үчүн «География» предмети боюнча предметтик стандартында” (2018) башка милдеттер менен бирге окуучулардын экологиялык маданиятын өнүктүрүү өзгөчө милдет катары аныкталган.

Мектеп окуучуларынын экологиялык маданиятын калыптандыруунун теориялык жана методикалык аспектери М.В.Аргунова, Е.Н. Дзятковская, С.Н. Глазачев, Д. С.Ермаков, И.Д. Зверев, И.Н. Пономарева, И.Т. Суравегина; психологдор С.Д. Дерябо, В.И. Панов, В.А. Ясвиндердин эмгектеринде өнүктүрүлгөн. Аталган проблема кыргыз педагогика илиминде өткөн кылымдын 90-жылдарынан баштап колго алына баштаган. Жогорудагы аталган окумуштуулардын эмгектеринен сырткары биздин изилдөөбүзгө жакын изилдөөрдү бөлүп карай турган болсок, К.Аттокурова жогорку класстын окуучуларынын экологиялык билимдерин Кыргыз Республикасынын жалпы билим.

берүүчү мектептеринин география курсунун мисалында калыптандырууну, М.Чоров болочок мугалимдерди кесиптик даярдоо процессинде экологиялык-укуктук маданиятын калыптандыруунун теориялык-методологиялык негиздерин аныктоону, Г.Мухамбеталиева табигый илимий предметтерди окутуу процессинде жогорку класстын окуучуларында жаратылышка, айлана-чөйрөгө болгон нормативдик-баалуулук мамилелерин калыптандыруу жолдорун жана педагогикалык шарттарын теориялык жактан түшүндүрүүнү жана иштеп чыгарууну, Г.Рыскулова мектепке даярдоо тобундагы балдардын баштапкы экологиялык маданиятын калыптандырууну теориялык жана методикалык жактан негиздөөнү, И.Даминова кыргыздын элдик педагогикасынын прогрессивдүү салттарын иликтеп үйрөнүү жана аларды башталгыч класстын окуучуларын экологиялык жактан тарбиялоо ишинде натыйжалуу колдонуунун шарттарын аныктоо жана негиздөө маселесин, Г.Ж.Байышова башталгыч класстардын окуучуларын сабактан тышкаркы иштерде элдик салттар аркылуу экологиялык тарбиялоонун теориялык негиздерин аныктап, аны окуу-тарбия процессинде пайдалануунун натыйжалуу каражаттарын сунуш кылууну жана аларды ишке ашыруунун педагогикалык шарттарын, Ж.К.Аблабекова мекен таануу предметин окутууда окуучулардын алгачкы экологиялык түшүнүктөрүн калыптандыруу процессин жана кесиптик лицейлердин окуучуларынын экологиялык маданиятын калыптандырууну өркүндөтүүнү Г.С. Усенгазиева изилдеген. Темирбек уулу Иличбектин илимий иши “Болочоктогу география мугалимин окуучуларга экологиялык тарбия берүүгө даярдоо” темасына арналган. Экологиялык билимдерди үзгүлтүксүз максаттуу окутуу системасы аркылуу гана ар бир адамга экологиялык билимди сапаттуу калыптандыруу мүмкүн экендиги жогорку айтылган окумуштуулардын илимий эмгектеринде белгиленген.

География сабагында экологиялык билим берүүнүн методикалык аспектерине арналгандыктан окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандырууда экологиялык билимдер менен билгичтиктер, иш аракет ортосундагы гармонияны камсыз кылуунун шарттары жеткиликтүү изилденген эмес (4-5 бб).

3. Диссертациянын илимий натыйжалары.

Иште төмөнкү жаңы илимий негизделген теориялык жана практикалык натыйжалар берилген, алардын жыйындысы педагогика илимин өнүктүрүү үчүн чоң мааниге ээ болот:

1-натыйжа. Изденүүчү география предмети окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруу маселесинин педагогикалык теориядагы жана практикадагы жалпы абалын, мүмкүнчүлүктөрүн, экологиялык билим жана тарбия берүүчү темаларын аныктоо үчүн илимий-методикалык адабияттарды, окуу программаларын, окуу китептерин изилдөөгө алган (1.1., 1.2. 9-38 бб.).

2-натыйжа. Негизги мектепте Кыргыз Республикасынын географиясын окутууда окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруунун педагогикалык шарттары аныкталган (2.1. 47-61 бб.).

3-натыйжа. Кыргыз Республикасынын географиясын окутуу процессинде окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандырууну ишке ашыруунун модели иштелип чыккан.

4-натыйжа. Иштелип чыккан педагогикалык шарттарды жана аларды ишке ашыруунун моделин илимий-эксперименттик негизде практикада текшерилген жана алардын негизинде илимий-практикалык сунуштар иштелип чыккан (3.1. 131-152 бб.).

4. Диссертацияда чыгарылган ар бир жыйынтыктын (илимий жообунун) жана изденүүчүнүн корутундусунун жана ишенимдүүлүгүнүн деңгээли.

Диссертацияда алынган жыйынтыктар илимий жактан терең талдоонун негизинде келип чыккан. Максаттуу изилдөөдөн кийин алар илимий жактан негизделген жана ишенимдүү натыйжаларды берген.

1-жыйынтык. Негизги мектепте Кыргыз Республикасынын географиясын окутууда окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруу маселелери негиздүү жана ынанымдуу деп бааланат.

2-жыйынтык. Негизги мектепте Кыргыз Республикасынын географиясын окутууда окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруунун педагогикалык шарттары жетишээрлик аныкталган жана экологиялык билим берүүдөгү орду тастыкталган.

3-жыйынтык. Кыргыз Республикасынын географиясын окутуу процессинде окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандырууну ишке ашыруунун моделин иштелип чыккан жана негизги мектептерге сунушталган.

4-жыйынтык. Эксперименталдык изилдөөлөр сунушталган педагогикалык шарттар жана алынган натыйжалар жетишээрлик инемдүү деңгээлде чагылдырылган.

5. Диссертацияда чагылдырылган ар бир илимий жыйынтыктын (жообун) жана изденүүчүнүн корутундусунун жаңылыгынын деңгээли.

1-жыйынтык. Дээрлик жаңы болуп эсептелет, анткени негизги мектепте география сабагын окутуу процессинде окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруу жетишсиз изилденгендиктен, бул проблема жалпылаштыра, системалаштыра элек.

2-жыйынтык. Дээрлик жаңы. Негизги Кыргыз Республикасынын географиясын окутууда окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандырууда педагогикалык шарттарды мүнөздөйт.

3-жыйынтык. Жаңы. Кыргыз Республикасынын географиясын окутуу процессинде окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандырууну ишке ашыруунун модели бул багыттагы иштердин сапатын арттырат.

4-жыйынтык. Жаңы. Эксперименталдык изилдөөлөрдүн жыйынтыктары жана тийиштүү жоболор курамы изилдөөлөрдүн жыйынтыгы катары мүнөздөлөт.

6. Алынган натыйжалардын ички биримдигин жана тиешелүү актуалдуу проблеманы, теориялык жана прикладдык милдетти чечүүгө багыталгандыгын баалоо. Табалдиева Чынара Бейшенкариевнанын 13.00.01-жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча “Негизги мектепте Кыргыз Республикасынын географиясын окутууда окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруу” аттуу темадагы диссертациясынын жоболору негизги мектептин окуучуларынын Кыргыз Республикасынын географиясын окутуу аркылуу экологиялык маданиятын калыптандыруу проблемаларын изилдөө болуп саналат. Иште алынган натыйжалар илимий прикладдык жактан жетишээрлик баалуулугу менен мүнөздөлөт. Анткени география сабагын окутууда негизги мектептин окуучуларынын экологиялык маданиятын калыптандыруунун педагогикалык шарттарын сунуштоо билим берүү системасындагы актуалдуу маселелерди чечүүгө өз салымын кошот. Алынган натыйжалар

7. Алынган жыйынтыктардын практикалык баалуулугу. Табалдиева Чынара Бейшенкариевнанын 13.00.01-жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча “Негизги мектепте Кыргыз Республикасынын географиясын окутууда окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруу” аттуу темадагы кандидаттык диссертациясында алынган төмөнкү илимий жыйынтыктар тийиштүү он натыйжа берген:

- негизги мектепте Кыргыз Республикасынын географиясын окутууда окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруу боюнча сунуштар иштелип чыккан;
- негизги мектепте Кыргыз Республикасынын географиясын окутууда окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруунун педагогикалык шарттары иштелип чыккан;
- Кыргыз Республикасынын географиясын окутууда окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандырууну ишке ашыруунун моделин, критерийлерин, мазмунун иштеп чыккан;
- педагогикалык шарттардын окутуу процессине сапатына тийгизген таасири эксперимент жүзүндө текшерилген.

8. Диссертациянын негизги жоболорунун, натыйжаларынын жана тыянактарынын жарыяланганын тастыктоо.

Диссертациянын мазмуну автордун төмөнкү эмгектеринде чагылдырылган:

1. Табалдиева, Ч.Б. Географиянын класстан тышкаркы иштеринде окуучуларга экологиялык тарбия берүүнүн өзгөчөлүгү [Текст] / Ч.Б. Табалдиева // К. Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университетинин Жарчысы. – 2010. – №1(16). – 47-49-бб.

2. Табалдиева, Ч.Б. Көркөм адабияттын экологиялык-педагогикалык функциясы. [Текст] / Ч.Б. Табалдиева // И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин Жарчысы. – 2012. – 151-153-бб.
3. Табалдиева, Ч.Б. Ч. Айтматовдун чыгармаларындагы экологиялык таалим-тарбия” [Текст] / Ч.Б. Табалдиева // “Чыңгыз Айтматов жана түрк цивилизациясынын ренессансы” Эл аралык Конгресси. – 2012. – 66-67-бб.
4. Tabaldieva, Ç.B. Sosyal bilimler derslerinin öğretiminde öğrencilerde ekoloji bilincini oluşturma [Текст] / С.В. Tabaldieva // 22. Uluslararası Eğitim Kurultayı. – Türkiye/Eskişehir, 2013. – P. 368.
5. Alimbekov, A., Tabaldieva, С.В. Kırgız halk eğitiminde ekolojik öğreti [Текст] / Ç.В. Tabaldieva // Türkiye Kardeş Kalemdergisi. – Ankara, 2009. – №2 (10). – P. 97-100.
6. Табалдиева, Ч.Б. Кенже өспүрүмдөрдү экологиялык жактан тарбиялоонун мазмуну жана критерийлери [Текст] / Ч.Б. Табалдиева // Жусуп Баласагын атындагы КУУнун Жарчысы. – 2013. – Чыг. 1. – 692-695-бб.
7. Табалдиева, Ч.Б. Гуманитардык сабактар боюнча класстантышкаркы иштерде окуучуларды экологиялык жактан тарбиялоо [Текст] / Ч.Б. Табалдиева // Казак Мамлекеттик кыздар педагогикалык университети II Эл аралык түрк дүйнөсүн изилдөө Симпозиуму. – Алматы, 2015. – 394-399-бб.
8. Табалдиева, Ч.Б. Гуманитардык сабактардын экологиялыктарбиялык мүмкүнчүлүктөрү. [Текст] / Ч.Б. Табалдиева // Вестник Исык-Кульского университета. – Каракол. 2015. – №2(40). – 117-122-бб.
9. Табалдиева, Ч.Б. Кыргыз Республикасынын географиясын окутууда экологиялык тарбия [Текст] / Ч.Б. Табалдиева // Жусуп Баласагын атындагы КУУ Жарчысы. Э. Мамбетакуновдун 70 жылдыгына арналган атайын чыгарылыш. – 2015. – 444-446-бб.
10. Табалдиева, Ч.Б. Кыргыз көркөм адабиятында экологиялык тарбия [Текст] / Ч.Б. Табалдиева // К.И. Скрябин атындагы Кыргыз улуттук агрардык университетинин Жарчысы. – 2015. – 130-134-бб.
11. Табалдиева, Ч.Б. Кыргыз элинин оозеки булактарындагы балдарды табиятты сүйүүгө тарбиялоо идеялары [Текст] / Ч.Б. Табалдиева // II Эл аралык “Ааламдашуу алкагында көп баскычтуу жогорку билим берүүнүн абалы жана келечеги” конгресси 17-18-май. – 2016. – 105-106-бб.
12. Табалдиева, Ч.Б. Kırgız Halk Folklorunda Ekolojik Eğitim / Ecology education in Kyrgyz tradition folklor [Текст] / Ч.Б. Табалдиева // III Эл аралык түрк дүйнөсүн изилдөө симпозиуму. – Баку, 2016. – 265-268-бб.

13. Табалдиева, Ч.Б. География предметин окутуу процессинде окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруу [Текст] / Ч.Б. Табалдиева // С. Нааматов атындагы НМУнун Жарчысы: атайын чыгарылыш. – 2016. – №2-3. – 202-203-бб.

14. Табалдиева, Ч.Б. Формирование экологической культуры школьников на уроках географии [Текст] / Ч.Б. Табалдиева / Tabaldieva Ch.B. Formation of ecological culture of the students classes of geography // Вестник науки и образования. – М., 2017. – №3(27). – Том 2. – С. 91-95.

15. Табалдиева, Ч.Б. Проблема формирования экологической культуры школьников на уроках географии [Текст] / Ч.Б. Табалдиева // Ученый XXI века ISSN 2410-3586. – 2017. – №3-2(28).

16. Табалдиева, Ч.Б. Экологическая составляющая на уроках географии как основа в системе формирования экологической культуры [Текст] / К.А. Атышов, Ч.Б. Табалдиева // Педагогические науки. – 2017. – №5(86) ISSN 1728-8894.9. **Авторефераттынын диссертациянын мазмунуна дал келиши.**

Автореферат диссертациянын мазмунуна, анда коюлган изилдөөнүн максаты менен милдеттерине толугу менен дал келет. Автореферат кыргыз, орус, англия тилдериндеги бирдей мазмундагы резюмеге ээ.

Эксперттик комиссия, берилген документти карап чыгып, Табалдиева Чынара Бейшенкариевнанын 13.00.01-жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча “Негизги мектепте Кыргыз Республикасынын географиясын окутууда окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруу” деген темадагы педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясын И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын ыйгаруу боюнча Д 13.18. 573 диссертациялык кеңешине сунуштайт.

Педагогика илимдеринин доктору, проф.

Чоров М.Ж.